# III/15. A brit alkotmányos monarchia és az amerikai köztársaság működése

## 1. Anglia útja az alkotmányos monarchiáig

A 17. században Angliában komoly konfliktus alakult ki a király és a parlament között. A Stuart uralkodók, különösen I. Károly, erősíteni akarták a királyi hatalmat, miközben a parlament egyre inkább részt akart venni az ország irányításában.

A konfliktus **1642–1649 között polgárháborúhoz** vezetett. A parlamenti erők győzelme után I. Károlyt kivégezték, és Anglia egy időre köztársaság lett. A hatalom **Oliver Cromwell** kezébe került.

Cromwell halála után visszaállították a monarchiát, de a király és a parlament közötti konfliktus nem szűnt meg.

### A dicsőséges forradalom

**1688-ban** a parlament elűzte II. Jakab királyt. Ezt nevezzük **dicsőséges forradalomnak**. Az új uralkodó, **Orániai Vilmos** és felesége, Mária elfogadta a parlament által megfogalmazott **Jognyilatkozatot (1689)**.

**A Jognyilatkozat kimondta, hogy:**

- a király nem hozhat törvényeket a parlament nélkül;
- az adók kivetéséhez szükség van a parlament hozzájárulására;
- a parlament ellenőrizheti az állami pénzügyeket;
- a parlamentnek fontos jogai vannak a kormányzással kapcsolatban.

Ezzel megszilárdult Angliában az **alkotmányos monarchia**.

**Alkotmányos monarchia:** olyan államforma, amelyben az uralkodó hatalmát törvények és a parlament korlátozzák.

**A lényeg röviden:** A király uralkodik, de a kormányzást egyre inkább a parlament és a kormány végzi.

## 2. Hogyan működött a brit alkotmányos monarchia?

A brit állam egyik legfontosabb intézménye a **kétkamarás parlament** lett.

### A parlament két háza

**Lordok Háza**

- tagjai eredetileg főként örökletes vagy kinevezett főrendek;
- nem választott képviselőkből állt.

**Alsóház**

- választott képviselőkből állt;
- egyre fontosabb szerepet kapott a törvényhozásban és az állami pénzügyek ellenőrzésében.

A választójog ekkor még **nem volt általános**. A szavazás feltételeit **vagyoni cenzushoz kötötték**.

### A kormány működése

A király nevezte ki a minisztereket, de a gyakorlatban egyre fontosabbá vált, hogy a kormány mögött álljon a parlamenti többség.

A kormány élén a **miniszterelnök** állt.

A brit rendszer egyik fontos sajátossága tehát az lett, hogy az uralkodó hatalma fokozatosan háttérbe szorult, miközben a parlament és a parlamentnek felelős kormány szerepe megerősödött.

# 3. A 13 angol gyarmat Észak-Amerikában

A 17–18. században Anglia **13 gyarmatot** hozott létre Észak-Amerika keleti partvidékén.

A gyarmatok gazdaságilag jelentősen fejlődtek, de politikailag nem rendelkeztek képviselettel a londoni parlamentben.

A helyzet a **hétéves háború (1756–1763)** után vált különösen feszültté, amelyben **Nagy-Britannia és Franciaország** voltak a fő ellenfelek. Anglia a háborús kiadások miatt új adókat vetett ki a gyarmatokra, többek között a teára is.

A gyarmatosok ezt igazságtalannak tartották, mert nem voltak képviselőik a brit parlamentben. Ebből született a **jelszó**: *„Nincs adózás képviselet nélkül!”*

**1773**-ban a gyarmatosok a bostoni kikötőben brit teaszállítmányt szórtak a tengerbe. Ezt nevezzük **bostoni teadélután**nak. A brit megtorlás tovább növelte a feszültséget, amely végül az amerikai függetlenségi háborúhoz vezetett.

# 4. Az amerikai függetlenségi háború

**1775-ben** megkezdődött a függetlenségi háború a 13 gyarmat és Nagy-Britannia között. A 13 gyarmat hadseregének főparancsnoka **George Washington** lett, aki a harcokat a britek ellen vezette.

**1776. július 4-én a 13 gyarmat elfogadta a Függetlenségi Nyilatkozatot,** amely kimondta a gyarmatok elszakadását Nagy-Britanniától. A nyilatkozat fő megfogalmazója **Thomas Jefferson** volt. A nyilatkozat a **felvilágosodás gondolatait tükrözte**: kimondta, hogy az embereknek velük született, elidegeníthetetlen jogaik vannak, és a kormányzat hatalma a néptől származik. Ha egy kormányzat nem védi ezeket a jogokat, a népnek joga van megváltoztatni vagy megszüntetni azt.

A háborúban a gyarmatok végül francia támogatással győzelmet arattak. A brit kormány **1783-ban** a párizsi békében elismerte az Egyesült Államok függetlenségét.

Az új állam neve: **Amerikai Egyesült Államok (USA).**

# 5. Az Amerikai Egyesült Államok alkotmánya

Az új állam működését az **1787-ben elfogadott alkotmány** szabályozta.

Az USA **szövetségi köztársaság** lett.

**Köztársaság:** olyan államforma, amelyben nincs örökletes uralkodó, az állam vezetőit meghatározott időre választják.

**Szövetségi állam:** olyan állam, amely több tagállamból áll, amelyeknek saját hatáskörük is van, miközben a szövetségi kormány bizonyos közös ügyeket irányít.

## Az amerikai köztársaság működése

Az amerikai alkotmány egyik legfontosabb alapelve a **hatalmi ágak megosztása** volt. Ennek célja az volt, hogy egyik hatalmi ág se szerezhesse meg az egész állam feletti hatalmat.

A három hatalmi ág:

- **törvényhozó hatalom – Kongresszus**
- **végrehajtó hatalom – elnök**
- **bírói hatalom – Legfelsőbb Bíróság**

## 1. Törvényhozó hatalom – Kongresszus

A **Kongresszus** feladata a törvényhozás. Két házból áll:

- **Képviselőház**
- **Szenátus**

A Kongresszus fogadja el a törvényeket és ellenőrzi a szövetségi állam pénzügyeit.

## 2. Végrehajtó hatalom – elnök

A **végrehajtó hatalom élén az elnök áll**. Ő az államfő és a kormányzat vezetője, valamint a hadsereg főparancsnoka.

Az elnököt meghatározott időre választják. Feladata többek között a törvények végrehajtásának irányítása és az ország külpolitikájának vezetése.

### 3. Bírói hatalom – Legfelsőbb Bíróság

A **Legfelsőbb Bíróság** a legmagasabb szintű bírói szerv. Feladata az igazságszolgáltatás, valamint annak vizsgálata, hogy a törvények és az állami intézkedések megfelelnek-e az alkotmánynak.

A három hatalmi ág **egymást is ellenőrzi és korlátozza**. Ezt nevezzük a **fékek és ellensúlyok rendszerének**. Ez biztosítja, hogy egyik hatalmi ág se válhasson korlátlanná.

## 6. A brit és az amerikai rendszer összehasonlítása

| Brit alkotmányos monarchia | Amerikai köztársaság |
|---|---|
| uralkodó az államfő | elnök az államfő |
| örökletes monarchia | választott államfő |
| parlamentáris rendszer | elnöki rendszer |
| kétkamarás parlament | kétkamarás Kongresszus |
| miniszterelnök vezeti a kormányt | elnök vezeti a végrehajtó hatalmat |
| a kormány a parlamentnek felelős | az elnök nem a Kongresszus bizalmából kormányoz |
| a király szerepe fokozatosan háttérbe szorult | az elnök erős végrehajtó hatalommal rendelkezik |
| cenzusos választójog alakult ki | kezdetben itt sem volt általános választójog |

A két rendszer közös vonása, hogy **korlátozni akarták az önkényes hatalomgyakorlást**, és fontos szerepet kaptak a törvények, a képviselet és a hatalmi ágak.

## Összegzés

A 17–18. században Angliában és Észak-Amerikában olyan politikai rendszerek alakultak ki, amelyek fontos lépést jelentettek a modern alkotmányos állam felé.

Angliában a **dicsőséges forradalom és az 1689-es Jognyilatkozat** után megerősödött a parlament szerepe, és kialakult az **alkotmányos monarchia**.

Az észak-amerikai gyarmatok függetlenségi harca után létrejött az **Amerikai Egyesült Államok**, amelynek 1787-es alkotmánya a **köztársasági államformára, a hatalmi ágak megosztására és azok kölcsönös ellenőrzésére** épült.

A két rendszer legfontosabb közös tanulsága, hogy a politikai hatalom **nem lehet korlátlan**: az alkotmány, a parlament és az egymást ellenőrző hatalmi ágak biztosítják a hatalom korlátozását.

# Fontos évszámok

- **1688** – dicsőséges forradalom
- **1689** – Jognyilatkozat
- **1773** – bostoni teadélután
- **1776** – Függetlenségi Nyilatkozat
- **1783** – az USA függetlenségének brit elismerése
- **1787** – amerikai alkotmány

# Fontos nevek

- **II. Jakab** – az ő elűzéséhez kapcsolódik az 1688-as dicsőséges forradalom
- **Orániai Vilmos** – a dicsőséges forradalom után Anglia uralkodója lett
- **George Washington** – az amerikai függetlenségi háborúban a gyarmati hadsereg főparancsnoka, később az USA első elnöke
- **Thomas Jefferson** – a Függetlenségi Nyilatkozat fő megfogalmazója

# Fontos fogalmak

- **Alkotmányos monarchia:** olyan államforma, amelyben az uralkodó hatalmát az alkotmány és a parlament korlátozza.
- **Jognyilatkozat:** az 1689-ben elfogadott angol törvény, amely korlátozta a király hatalmát és megerősítette a parlament jogait.
- **Parlament:** a törvényhozó testület, amely törvényeket alkot és ellenőrzi a kormány működését.
- **Cenzusos választójog:** a választójogot valamilyen feltételhez, például megfelelő vagyoni helyzethez kötik.
- **Gyarmat:** egy másik állam fennhatósága alatt álló terület.
- **Függetlenségi Nyilatkozat:** az 1776-ban elfogadott dokumentum, amelyben a 13 amerikai gyarmat kimondta elszakadását Nagy-Britanniától.
- **Köztársaság:** olyan államforma, amelyben nincs örökletes uralkodó, az állam vezetőit meghatározott időre választják.
- **Szövetségi állam:** több tagállamból álló állam, amelyben a központi kormány és a tagállamok között oszlik meg a hatalom.
- **Hatalmi ágak megosztása:** a törvényhozó, a végrehajtó és a bírói hatalom elkülönítése és egymás általi ellenőrzése.
- **Kongresszus:** az USA törvényhozó testülete, amely a Képviselőházból és a Szenátusból áll.
- **Népszuverenitás:** az az elv, hogy a politikai hatalom forrása a nép.